

Fra dødning til fragmenteret krop

Møder og oplevelser af kroppen efter døden i fortidens og nutidens Danmark

Rømer, Lars Christian Kofoed

Published in:
Tidsskrift for Kulturforskning

Publication date:
2016

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Document license:
[CC BY-SA](#)

Citation for published version (APA):
Rømer, L. C. K. (2016). Fra dødning til fragmenteret krop: Møder og oplevelser af kroppen efter døden i fortidens og nutidens Danmark. *Tidsskrift for Kulturforskning, Temanummer: Magi i hverdagen*(1), 39-55.
<http://ojs.novus.no/index.php/TFK/article/view/1271>

Fra syner og varsler til psykoterapi

Synske, clairvoyante og særligt sensitive mennesker i
Danmark

Vibeke Steffen

Institut for Antropologi, Københavns Universitet.
Vibeke.steffen@anthro.ku.dk

Abstract

The capacity to receive occult messages and look into the future is claimed by individuals in most societies and probably always has been. A century ago, information of such individuals was collected and saved in the Danish Folklore Archives as cultural heritage to be preserved for future generations. Time has shown, however, that the occult is still in demand. In present day Denmark as elsewhere, clairvoyance is a popular service offered at the alternative market for counselling and healing. In contrast to the seers of the past, whom we can only know from the accounts of folklorists and biographers, contemporary clairvoyants often present themselves in auto-biographies, in journals or television programmes and on the internet. Here, the concept of «the highly sensitive person» has emerged as a new term of reference to describe a specific personality trait characteristic of clairvoyants. This article demonstrates continuity in the perception of seers of the past and contemporary clairvoyants as particularly sensitive people although important changes have taken place regarding the ways in which their extraordinary capacities are practiced. This has had important consequences for their societal role and for the ways in which occult messages are communicated.

Keywords:

- *Visions*
- *clairvoyance*
- *public anxieties*
- *therapeutic encounters*

Indledning

I de fleste samfund, og formentlig til alle tider, har der eksisteret mennesker med særlige evner, som mente sig i stand til at modtage okkulte meddelelser, tage varsler for fremtiden og kommunikere med ånder og afdøde. Deres ekstraordinære evner har været brugt til at søge svar på spørgsmål, som ikke er umiddelbart tilgængelige ud fra

gængse metoder. Sådan er det også i dag, hvor clairvoyance er et populært tilbud blandt mange andre på det alternative marked for rådgivning og behandling.

I forbindelse med et antropologisk feltarbejde i 2007–2008 blandt danske spirituelle medier, clairvoyante og deres klienter undrede jeg mig ofte over, dels hvor vanskeligt det kunne være at skelne mellem

udbydere og kunder på dette marked, dels over de meget enslydende forklaringer og udtryk de hver især anvendte til at beskrive deres udfordringer og problemer i hverdagen. Ikke mindst bemærkede jeg, hvordan et relativt nyt begreb om «særligt sensitive mennesker» opstod som en fælles referenceramme for den følsomhed over for omverdenens påvirkninger i hverdagen, som både clairvoyante og deres klienter gav udtryk for. Det fik mig til at søge efter beskrivelser af tidligere tiders clairvoyante, eller synske som de ofte betegnes i historiske kilder, for at se nærmere på udviklingen i opfattelser af deres særlige evner og for at sammenligne den samfundsmæssige rolle fortidens synske har indtaget i forhold til nutidens clairvoyante.

Ligesom det kan være vanskeligt at afgrænse clairvoyante fra andre rådgivere og behandlere på nutidens marked for alternative ydelser, kan det også være vanskeligt at adskille de synske fra andre mennesker med okkulte evner eksempelvis de såkaldte kloge mænd og koner. Grænserne er og har altid været flydende, og det er ikke ualmindeligt, at synske også har beskæftiget sig med behandling af sygdom, ligesom nogle clairvoyante benytter deres evner til at identificere tegn på sygdom eller til at give sig af med healing. Tilsvarende har også en del af de kloge givet sig af med klarsyn (Alver og Selberg 1992).

I denne artikel retter min interesse sig primært mod evnen til at kunne se og fornemme det, som for andre er usynligt eller umærkbart. Denne empatiske evne placerer nutidens clairvoyante på det populære marked for personlig udvikling på linje med psykoterapeuter og coaches snarere end i feltet for alternativ medicinsk behandling. Fokus er således først og fremmest på det, der af clairvoyante omtales som klarsyn, klarhørelse eller klarfølelse og ikke på evnen til at lindre eller behandle

sygdomme. Dermed udelades de af nutidens healere og alternative behandlere, som primært benytter sig af lægemidler og fysisk manipulation som eksempelvis homøopater, kinesioleter og zoneterapeuter (Johannessen 1994). Tilsvarende er de såkaldte kloge mænd og koner udeladt, fordi deres virke primært har været af folkemedicinsk karakter såsom udvikling og brug af særlige lægemidler, fysiske indgreb og massage eller teknikker til behandling af benbrud – konkrete og instrumentelle metoder, som efter 1794 faldt ind under loven om kvaksalveri (Rørbye 1976). Tidsmæssigt har jeg koncentreret mig om perioden fra starten af 1800-tallet til midten af 1900-tallet, dels fordi det er den periode, hvor både spiritismen og psykologien tager form, dels fordi det er årene, hvor indsamling af folkeminder for alvor sættes i system. I denne periode etableres en slags formativ ramme, som stadig sætter sit præg på nutidens forståelse af okkulte evner.

Evnen til klarsyn opfattes typisk både af medierne selv og af andre som en formidling eller kanalisering af viden, der ikke er direkte tilgængelig men ikke desto mindre af almen interesse. I artiklen foreslår jeg, at vi anskuer denne evne til at fornemme det subtile som en måde at sætte ord på følelser og samfundsmæssige forhold, der på et givent tidspunkt giver anledning til kollektiv bekymring. Inspirationen til denne tolkning henter jeg fra klassisk antropologisk teoridannelse med rødder i bl.a. struktur-funktionalismen, hvor sådanne udsagn fra sandsigere og traditionelle behandlere typisk tolkes som tegn på underliggende samfundsmæssige problemstillinger. Således opfordrer den britiske antropolog Victor Turner i sin beskrivelse af ndembu-dokteren *Muchonas* virke i det sydlige Afrika til, at vi ser på sandsigerens udsagn og aktiviteter som en form for social analyse (Turner 1967: 361). Vender vi blikket mod egne

breddegrader og ser på indholdet af de emner, som adresseres i de synske og clairvoyantes meddelelser, foreslår jeg, at Turners blik på sandsigeren som samfundsanalytiker, eller måske snarere katalysator for almene samfundsmæssige problemstillinger, kan anvendes på tilsvarende måde her. Ved at stille deres kroppe og sanser til rådighed som kanaler for okkulte meddelelser synes disse mennesker at opsamle og bearbejde subtile sociale problemer og aspekter af kollektiv frygt.

I en lille artikel af den kendte britiske antropolog Mary Douglas og hendes kollega Aron Wildavsky hævder forfatterne, at vi som mennesker i en verden præget af frygt og uoverskuelige farer, er nødsaget til at foretage en vis selektion blandt alle de risici, som vi stilles overfor: Intet menneske kan forholde sig til alle de mulige farer, der findes – en vis prioritering må etableres. Denne selektion sker ikke nødvendigvis ud fra en objektiv kalkule, men snarere ud fra en afvejning bestemt af social konsensus og styret af sociale principper. Når en særlig fare fremstår som et offentligt anliggende, peger det ofte i retning af denne fares særlige styrke og målrettethed som social kritik (Douglas og Wildavsky 1982: 49–50). På samme måde kan datidens synske og nutidens clairvoyantes identificering af særlige problemfelter ses som en form for social kritik. Ikke nødvendigvis en bevidst politisk kritik, men dog en kanalisering af diffust formulerede budskaber uden specifik afsender.

Eksemplerne i denne artikel viser en vis kontinuitet over tid i den måde, de synske særlige evner er blevet opfattet på og i deres samfundsmæssige rolle som kanaler for kollektiv angst og social kritik. Omvendt er der også sket store forandringer, hvad angår budskabernes indhold og ikke mindst den måde, hvorpå de formidles. Der er naturligvis mange måder at være synsk på både før og nu, og området for alternative prak-

sisser er som nævnt generelt præget af stor diversitet og pluralisme. Med andre ord udelukker en bestemt form for praksis ikke nødvendigvis en anden. I denne artikel vil jeg især hæfte mig ved forandringer som følge af professionalisering og individualisering af de synske virke.

Feltarbejde og folkeminder

En af udfordringerne i arbejdet med denne artikel har været at sammenligne historisk materiale fra skrevne kilder med nutidigt materiale indsamlet gennem antropologisk feltarbejde. Mit studie tog oprindelig udgangspunkt i et feltarbejde om åndelige medier, clairvoyante og deres klienter i Danmark. Studiet var del af et større projekt med titlen «Fornuftens Grænseflader»¹, hvis formål det var at udforske nutidige former for magi og de måder, hvorpå etableret videnskabelig tænkning og bureaukratisk rationalitet spiller sammen med en vedvarende interesse for spirituelle og okkulte fænomener i Danmark såvel som i resten af den vestlige verden (Jöhncke og Steffen 2015). I forbindelse med mit feltarbejde deltog jeg gennem efteråret 2007 og foråret 2008 i ugentlige sammenkomster i den daværende Danielkirke på Nørrebro², et mødested for spiritister og åndelige medier. Jeg overværede en række såkaldte platformdemonstrationer, hvor medier viste deres evner til at kommunikere med afdøde, blev medlem af Psykisk Selskab, var del af en studiegruppe med fokus på Martinus' lære, gik til foredrag om klarsyn og åndelighed, deltog i mystikmesser og private sammenkomster med inviterede medier, besøgte mennesker med ekstraordinære oplevelser og interviewede clairvoyante rådgivere og deres klienter.

Det gik hurtigt op for mig, at det ikke var let at skelne mellem de forskellige roller og positioner, folk indtog i dette felt: Ikke

alle clairvoyante var erklærede spiritister, men mange var inspirerede af spiritismen og benyttede Danielkirken som et sted, hvor de kunne demonstrere deres evner for et større publikum og dermed rekruttere klienter til deres praksis som clairvoyante rådgivere (Steffen 2010). Klienterne var ofte erfarne brugere på det alternative marked, og mange havde selv taget kurser i forskellige former for healing, kropsterapi, auralæsning og clairvoyance og havde dermed tilegnet sig færdigheder, som de i varierende grad benyttede både privat og i forbindelse med deres arbejde. En del af de emner, som blev formidlet ved platformdemonstrationer, blev siden behandlet i private rådgivningssituationer og var genstand for diskussion i andre sammenhænge, som gjorde dem til mere almene temaer og måder at fortolke hverdagen på. Dermed flød spiritistiske begreber sammen med new age og andre alternative forståelser af krop og sind, som var del af både rådgivere og klienters verdenssyn. Ikke mindst blev jeg opmærksom på, at såvel de clairvoyante rådgivere som deres klienter ofte henviste til sig selv som «særligt sensitive mennesker».

Sammenblandingen og den eklektiske anvendelse af forskellige religiøse forestillinger og sekulære verdenssyn fremhæves af flere forskere som et definerende træk ved new age-aktiviteter og som et udtryk for en globaliseret verden, hvor kulturelle traditioner er i konstant bevægelse (Lindquist 2007). De to britiske religionsforskere Paul Heelas og Linda Woodhead anvender således betegnelsen «holistiske miljøer» som en samlebetegnelse for disse alternativer til de traditionelle trossamfund og opstiller en liste på over 50 forskellige grupper med hver deres aktiviteter blot i og omkring byen Kendal med dens 28 000 indbyggere, som var genstand for deres studie i de første år af det 21. århundrede (Heelas & Wood-

head 2005: 156–157). I sit omfattende værk om new age-religioner fremhæver den hollandske religionsforsker Wouter Hanegraff den særlige lighed mellem netop spiritismen og new age-religioner på en række områder, herunder forestillinger om moral og åndelig udvikling baseret på individets egne bestræbelser, opgøret med materialismen og modstanden mod de mere dogmatiske kristne religioner (Hanegraff 1996: 440). Hanegraffs studie med fokus på teologisk indhold og verdenssyn i de alternative bevægelser baserer sig udelukkende på skriftlige kilder og bekræfter den orientering mod spiritismen, som genfindes i mit empiriske materiale indsamlet ved hjælp af etnografiske metoder med fokus på de clairvoyante og deres klienters egne udsagn.

Forestillingen om en særlig følsomhed hos mennesker med okkulte erfaringer vakte min interesse for en historisk vinkel på materialet og rejste spørgsmål om, hvordan man tidligere har forstået mennesker med okkulte evner, hvordan de har set sig selv, og hvilken rolle de har spillet i samfundet. I foråret 2014 fik jeg mulighed for at tilbringe et semester på Dansk Folke-mindesamling ved Det Kongelige Bibliotek, hvor adgangen til arkiver, historiske kilder og ikke mindst hjælpsomme kolleger bidrog til at kaste nyt lys over mine etnografiske data.³ Min interesse har rettet sig mod udførlige beretninger om specifikke personer, som egner sig til sammenligning med mit etnografiske materiale, og på baggrund heraf har jeg foretaget en kvalitativ nærlæsning af udvalgte biografiske kilder.

Det usynliges meddelelsesmiddel om hvad som forestår af sørgeligt

Evnen til at modtage okkulte meddelelser i form af syner og varsler har været mere eller mindre anerkendt i de fleste samfund, og

skønt sådanne oplevelser både er og har været ganske udbredte, så er de synske dog ligesom de kloge blevet betragtet som mennesker, der var noget mere eller kunne noget mere end folk flest (Alver og Selberg 1992: 62). I andre samfund har sådanne mennesker nydt anerkendelse som eksempelvis shamaner og sandsigere, og i Danmark har fortællinger om synske og kloge haft tilstrækkelig betydning til at være bevaret i Dansk Folkemindesamlings arkiver som en del af landets immaterielle kulturarv kategoriseret under overskriften *tro, trolddom og mentalitet* (Koudal 2004: 72–73).

Jomfru Fanny fra Åbenrå

Et fint eksempel på den samfundsmæssige rolle synske kom til at spille blandt andet for den nationale selvforståelse efter 1800-tallets krige er Fanny Enge eller Jomfru Fanny, som hun blev kaldt og selv kaldte sig. Ifølge Marie Thomsen, som har skrevet en lille biografi om Jomfru Fanny, blev hun kort efter fødslen ført som plejebarn fra Mecklenborg til Åbenrå i 1805. Her tilbragte hun hele sit liv og tjente til livets ophold som syerske og indehaver af et vaskeri indtil sin død i 1881. Hun efterlod sig ingen arvinger. I henhold til kirkebogen var hun uægte barn af Christine Heise fra Mecklenborg besvangret af skovrider Friedrich Enger, men i Åbenrå opstod snart det rygte, at hun var af kongelig herkomst, førægteskabelig datter af Christian den Ottende og prinsesse Charlotte Frederikke af Mecklenborg-Schwerin. Tankerne om Jomfru Fannys royale herkomst fremsættes både i Marie Thomsens (1940: 13) og Helene Ruds (1945: 9) biografier om Jomfru Fanny og har uden tvivl bidraget til hendes berømmelse og ikoniske status som nationalt symbol.

I tyveårsalderen blev Fanny alvorligt syg og talte flere dage i vildelse, så hendes

plejemor troede, at hun var blevet vanvittig. Fanny kom sig imidlertid, men krisen forandrede hende, så hun blev indesluttet og skrøbelig og udviklede sine mystiske evner og særlige sjette sans (Thomsen 1940: 9). Det var herefter, hun begyndte at få de voldsomme drømmesyn, som også sidenhen efterlod hende udmattet og svagelig. Synerne forudsagde forskellige udfald af kampe og slag under krigene i Slesvig-Holsten i 1848, 1864 og 1870 og ikke mindst genforeningen i 1920, som fandt sted længe efter hendes død, og forudsigelserne gjorde Jomfru Fanny til en kendt figur i offentligheden. Allerede i 1849 fandt hendes drømmesyn vej til pressen, nærmere betegnet Fyns Avis den 30 maj. Her kunne man læse følgende:

Vore Læsere vil erindre, at vi i et Brev fra Aabenraa omtalte en Pige, der ved sin Drøm eller Spaadom havde allarmeret Insurgenterne saaledes, at de førte hende som Fange til Rendsborg. Vi søgte straks at indhente nærmere Oplysning om denne Pige og hendes Spaadom, og havde igaar endelig ad en lang Omvej modtaget dette mærkelige Drømmesyn, hvilket vi meddele vore Læsere som et lille Gratisbilag til Avisen. Det gaar igennem Nordslesvig fra Mund til Mund som en hellig Propheti, og vi have deri nyt Bevis for, at Nordslesvigerne hænger ved Danmark med en inderlig Overbevisning om, at vor Sag vil faa et heldigt Udfald, om det end for Tiden seer noget misligt ud (gengivet i Thomsen 1940: 24).

Jomfru Fannys syner var drabelige skildringer af krigens gru og kaos, hvor kampene bølgede frem og tilbage mellem forskellige arméer. Hun hævdede, at budskaberne kom fra Vorherre, som havde givet hende evnen til at se, og hun afviste resolut at

blive betragtet som en anden spåkone. Alligevel fremgår det af beskrivelserne, at hun også gav sig af med mere hverdagsagtige forudsigelser og i et vist omfang stillede sine evner til rådighed for byens borgere (ibid.: 41–44).

Maria Gørrigsen fra Broager

Mens Jomfru Fanny blev kendt i det ganske land i midten af 1800-tallet og siden blev dyrket som lokalt ikon, levede en anden synsk kvinde, Maria Gørrigsen fra Broager ved Sønderborg en mere anonym tilværelse i årene op til første verdenskrig. Marias åbenbaringer handler om hendes brors skæbne efter hans forsvinden under første verdenskrig og er gengivet i detaljerede tegninger og notater omhyggeligt daterede og siden indleveret til Museet på Sønderborg Slot mange år senere, i 1962 (Adriansen 2003: 7). Maria Gørrigsen blev født i 1884 og levede hele sit liv ugift og i fattigdom på en lille landejendom først sammen med sine forældre og siden med søsteren Dorothea. I 1917 modtog familien besked om, at hendes bror Lorenz var faldet som tysk soldat på Vestfronten. Det var i tiden herefter, at Maria gennem en stemme fra oven og i syner begyndte at modtage budskaber om, at broren alligevel ikke var død, men var såret og befandt sig i fangenskab. Hun betragtede ligesom Jomfru Fanny sine syner som guddommelige åbenbaringer og så sig kaldet til at modtage og videregive dem. Interessen for dem forblev dog lokal og berørte ligesom krigen først og fremmest sønderjyderne. Hendes angst, håb og tro afspejlede især deres følelser, men havde tillige det nationale danske islæt som ses hos Jomfru Fanny.

Maria fik mest sine syner om aftenen eller natten, og søsteren har beskrevet, hvordan hun først blev underlig tilpas og dernæst lyste op, som om en lysstråle kom til hende. Det var således også søsteren, der

opfordrede Maria til at tegne sine syner. Selve det at modtage okkulte budskaber var måske ikke så usædvanligt i årene omkring første verdenskrig, hvor spiritismen for alvor fik sin opblomstring, men det billedlige udtryk er unikt. Åbenbaringerne er prægede af religiøse motiver og af datidens illustrerede blade med billeder fra fjerne eksotiske egne som i denne beskrivelse af Marias syn den 16 maj 1917:

Jeg saa min Broder, hvor han var et Sted, som lignede et Slot, og der var stort Vand udenom. Det var ligesom en Ö. Der var en lang gang ind til Slottet med store Trær, og rundt udenom var alt store Bjærge. Jeg saa, hvordan han arbeidede, og jeg hørte en stemme, der raabte: 'Jeg har det godt og haabe[r] det samme om eder.' Han sagde, först da han kom der, haude han det ikke saa godt, men nu gik det bedre.

Nu lyste det op, og der saa jeg et Land. Stemmen sagde, at det var i Ägypten. Der var store höie Palmer og Bjærge. Stemmen sagde, at der var endnu smukkere en[d] i Asien. (Adriansen 2003: 30)

Ligesom Jomfru Fanny havde Maria Gørrigsen også mere hverdagsagtige syner, og hun huskes blandt andet for at have forudsagt sin egen død på hospitalet i Sønderborg i marts 1923. Den lokale præst, der overgav materialet om hendes åbenbaringer til museet i Sønderborg, beskrev Maria som en indesluttet person med et svageligt helbred og en enfoldig tro.

An Bjerre fra Fjand

Ser vi nærmere på beskrivelser af datidens synske, bliver det tydeligt, at forestillingen om «særligt sensitive mennesker» ikke er af helt ny dato. Flere folkemindesamlere har haft et godt blik for personlighed og kende-

tegn ved de mennesker, som gjorde hævde på en særlig evne til at sanse det, som ellers er skjult. Mest markant står måske den vestjyske Anne Bjerre fra Fjand, som optræder i flere værker, blandt andre folke-mindesamleren H.P. Hansens *Syner og Varsler* fra 1957 (168–177).

Anne (An eller Ane, som hun også kaldes) var født i 1839 i Sdr. Nissum. I 1862 blev hun gift med strandfogeden Laust Bjerre i Fjand nær Ulfborg, og hun tilbragte det meste af sit liv i strandfogedgården frem til sin død i 1919. Hun blev hurtigt kendt i området for sin gæstfrihed og blandt sømandsfamilier for at behandle såvel levende som døde skibbrudne med stor omsorg. Hun vaskede de lig, som drev i land på Vestkysten, kæmmede deres sandfyldte, filtrede hår og klædte dem i sin mands pæne skjorter, pyntede ligene og deltog i begravelser. Desuden var hun kendt for sin evne til at forudse ulykker og ikke mindst de strandinger, som var væsentlige begivenheder i livet på Vestkysten.

En af fortællingerne om Anne Bjerres synskhed har fundet vej til nutidens internet og ligger tilgængelig som en beretning forfattet i 1977 af Anna Margrethe Bak, datter af en af de sømænd, hvis liv blev reddet af Anne Bjerres forudsigelser (www.kbak.dk). «Min fars beretning om 'Sophies' forlis 10. december 1880» handler om besætningen på skonnerten Sophie, som sejlede fra England til Rusland med kul og tilbage igen med tømmer. Ombord var Anna Baks farfar som kaptajn, styrmanden Søren Fischer og Anna Baks far, der var med som skibsdreng for første gang på denne særlige tur, som tog sin begyndelse i november måned i 1880. Skibet var forfulgt af uheld, og på hjemvejen knækkede masten i en voldsom storm, da skibet havde passeret Skagen. Lasten forskubbede sig, og skibet kæntrade og strandede ud for

Torsminde efter at være drevet rundt i stormen i et par døgn. Storm og isskruninger gjorde det vanskeligt at bjærge vraget, og da skibet lå med kølen i vejret, opgav strandfogeden og hans folk på forhånd håbet om at finde overlevende.

Strandingen kom ikke bag på Anne Bjerre, som i et syn forinden havde set to forkomne sømænd og derfor var klar med opredte senge og ekstra tilberedt mad til de overlevende. Hun sendte sin mand Laust afsted i klitterne den første dag efter strandingen med varm mælk og den næste med varm øl, men begge dage vendte han hjem med besked om, at der umuligt kunne være overlevende i skibet. Anne holdt dog stædigt på sit og helmede ikke, før alt mandskab til bjærgningen på tredjedagen var mobiliseret med hakker og økser. Da de begyndte at hugge løs på skibssiden, hørte de til deres store overraskelse banken og råben, og da hullet i skroget blev tilstrækkeligt stort, kunne de trække to stærkt forkomne sømænd ud: styrmanden Søren Fischer og Anna Baks far. De to tilbragte den kommende tid på strandfogedgården, hvor de blev passet og plejet af Anne, som så til at begge overlevede trods begyndende koldbrand i benene.

Hvordan Anne opfattede sig selv og sine særlige evner, kan vi ikke vide meget om. Laust og Anne var barnløse men tog Svenning Kjærgaard som plejesøn, da han blev moderløs i fireårsalderen. Oplysningerne om Anne stammer primært fra plejesønnen og fra fortællinger som Anna Baks samt fra folkemindesamlere, der har mødt hende. Af Evald Tang Kristensens optegnelser fremgår det ifølge H.P. Hansen, at Anne var synsk fra sin ungdom, og dertil føjer han selv, at hun var «både overfølsom og overtroisk ved siden af» og «at hun havde sjældne evner til at se og høre varsler for kommende begivenheder. Og når hun havde modtaget et varsel for en stranding

eller en anden ulykke, så blev hun altid dårlig og måtte til sengs» (Hansen 1957: 170). En lignende beskrivelse finder vi hos Mylius-Erichsen, der benyttede sig af strandfogedgårdens gæstfrihed under en vandretur langs Vestkysten og som mange andre fascineredes af Annes evner. Han skriver:

Ane s e r, hvor Laust og alle andre er blinde; hendes Synsnerver modtager maaske Indtryk af Lysstraaler, hvis Eksistens ligger uden for det normalt opfattelige, men som muligvis skal blive Alverden vitterlig en Gang. Hendes Høresans er skærpet for Lydsvingninger, som ellers ikke den lydhøreste kan fornemme. Sådan kan man forklare hendes 'synske' Ejendommeligheder. Man kunne også sige, hun er syg eller hysterisk, Spiritister ville antagelig i hende lære et fremragende Medie at kende, thi med al hendes aparte Sansning er under 'Anfaldet' forbundet et personligt Ildebefindende, et Mareridt om Natten, og om Dagen noget som et krampeagtigt Ligfald – måske en Art Trance-Tilstand.

Ane tror om sig selv, at hun, uværdigen, er et udvalgt Redskab, det usynliges Meddelelsesmiddel om hvad som forestår af sørgeligt. (Mylius-Erichsen 1912: 229)

Begge bemærker de Anne Bjerres særlige følsomhed og ikke mindst den helbredsmæssige belastning, som hendes særlige evner udgør for hende. Fremhævelsen af det følsomme sind, de skærpede sanser og den trancelignende tilstand giver associationer både til psykologien og de psykiske selskabers interesse for netop sådanne særlige tilstande omkring århundredskiftet (Lehmann 1968, Krag 2003) og til spiritismen, som nævnes specifikt hos Mylius-Erichsen.

Følsomme eksistenser

De synske i disse tre udvalgte eksempler beskrives som lidt skrøbelige eksistenser, der havde deres at kæmpe med. Jomfru Fanny var født uden for ægteskab og kæmpede i sine unge år med svær sygdom. Det var efter en sådan sygdomsperiode, at hun begyndte at se syner både om natten og om dagen, og det påvirkede hende, så hun blev sky og trak sig tilbage fra andre mennesker. Synerne med al deres rædsel udmattede hende i en sådan grad, at hun blev syg og måtte gå til sengs bagefter (Rud 1945: 11, Thomsen 1947: 63). Også Maria Gørrigsen døjede med sygdom og døde, inden hun var fyldt 40 år. Hendes syner begyndte i 1917, da hendes bror Lorenz faldt i krigen og kan måske ses som en slags sorgreaktion (Adriansen 2003: 22–23). Denne tolkning understøttes af tidligere overlæge Johannes Nielsen ved Psykiatrisk Hospital i Risskov, som præsenteret for hendes tegninger har vurderet, at hun på ingen måde forekommer psykisk syg, men blot præget af et stærkt ønske om at se sin bror i live igen (ibid.: 22). Anne Bjerre var som nævnt også barnløs, hun beskrives som følsom, og hendes anfald var ligesom Jomfru Fannys så udmattende, at også hun måtte til sengs bagefter.

Trods store individuelle forskelle har beretningerne om Jomfru Fanny, Maria Gørrigsen og Anne Bjerre det til fælles, at de udover at være kvinder beskrives som fromme kristne og hævder, at deres syner kommer fra Vorherre. I beskrivelserne fremstår de som ganske undselige og indadvendte personer, og deres syner retter sig mod aktuelle ulykker og gruopvækkende samfundsmæssige forhold, som har almen interesse: Rædselsvækkende krigsdramaer i Jomfru Fannys tilfælde, håbefulde frelscenarier hos Maria Gørrigsen og frygtindgydende billeder af sømænd i nød for Anne Bjerres vedkommende. Af beskrivelserne

fremgår det, at deres syner ofte blev mødt med skepsis men ikke desto mindre fortalt og genfortalt, sandsynligvis fordi fortællingerne vakte genklang i samtiden og satte ord på en frygt og bekymring, som deltes af mange. Med deres følsomme kroppe og sind skabte disse kvinder således rum for en bearbejdning af aktuelle samfundsmæssige forhold, som dermed kunne præsenteres i ny form som fortællinger til styrkelse af blandt andet personlig modstandskraft og national identitet.

Skønt disse tre kvinder primært er blevet kendt for dem af deres syner og varsler, som havde almen interesse, og skønt de frabad sig at blive set som spiritister og simple spåkoner, havde de hver især også en lille «Nebengeschäft», hvor de stillede deres særlige evner til rådighed for mere private formål. Hvad angår Maria Gørrigsen, var det nok mest hendes familie og nærmeste, der søgte trøst i hendes åbenbaringer. Om Fanny Enge forlyder det imidlertid, at hun ud over at fortælle ting af ren privat karakter til sine venner, også blev opsøgt af byens pæne piger, som i al hemmelighed og i ly af mørket bankede på døren og overtalte Jomfru Fanny til at spå dem (Thomsen 1940: 55). Tilsvarende skriver H.P. Hansen, at Anne Bjerre også forstod sig på hekseri og magiske foranstaltninger, når det gjaldt om at bekæmpe onde magter og værne husdyrene mod okkulte farer (Hansen 1957: 173). Både evnen til at se ind i fremtiden og evnen til at styrke sit forsvar og beskytte sig mod onde magter indgår, som vi skal se, også i nutidens clairvoyante rådgivning og vidner om frykten for en truende omverden.

Professionalisering og individualisering

Nutidens synske, eller clairvoyante som de fleste kalder sig, beskæftiger sig sjældent med store samfundsmæssige forudsigelser

og varsler om faretruende begivenheder. Deres evner udfoldes snarere i kursusvirksomhed og inden for individuel rådgivning eller «sittings», som de betegnes i miljøet. Skønt de færreste af nutidens danske clairvoyante er erklærede spiritister, er deres verdenssyn og praksis ligesom mange andre new age-aktiviteter præget af spiritismen, der havde sine velmagtsdage i årene omkring de to store verdenskrige. Dengang demonstrerede medier blandt andet deres særlige evner til at kommunikere med afdøde ved offentlige séancer eller møder i videnskabelige selskaber for at føre bevis for spiritismens budskab om liv efter døden (Nielsen 1983), eller de praktiserede og udviklede deres færdigheder i såkaldte cirkler af ligesindede, som ud over at træne deres åndelige evner også delte deres sorger og bekymringer (Skultans 1974). Disse aktiviteter havde både et videnskabeligt og et religiøst sigte, idet man forsøgte at udvikle nye forskningsmæssige metoder til at føre videnskabeligt bevis for religiøse påstande (West 1954, Kragh 2003).

I nutidens Danmark praktiseres både platformdemonstrationer, hvor medier viser deres evner for et større publikum, og cirkelarbejde, hvor deltagerne forsøger at udvikle deres åndelige evner. Disse aktiviteter er dog i vid udstrækning blevet overhalet af mere markedsorienterede tilbud som kurser og skoler, der markedsfører sig med undervisning og uddannelse, og ikke mindst af individuel rådgivning, hvor clairvoyante stiller sig til rådighed for private klienter mod betaling. I den sammenhæng spiller evnen til at kommunikere med afdøde og andre ånder en vis rolle, men ofte fremhæves den særlige indlevelsessevne og intuition, som gør den clairvoyante i stand til at overskride personlige grænser og dermed til at «scanne» eller «læse» klientens følelsesmæssige tilstand. Det er især ud fra disse evner, at clairvoyante markedsfører sig

som rådgivere udi en læsning af de potentialer og barrierer, der gør sig gældende for klientens personlige udvikling og succes. I den forstand bevæger de clairvoyante sig i et felt med mange forskellige tilbud – konventionelle som alternative – inden for rådgivning, coaching, healing og psykoterapi.

Mens det 19. århundredes synske og det 20. århundredes spiritister anskuede deres særlige evner inden for en eksplicit religiøs kontekst, hvor deres visioner var definerede som budskaber fra Vorherre om end til tider overbragt via skytsengle og spirituelle guider, er kilden til nutidens clairvoyantes særlige evner mere uklar. Her kombineres religiøse henvisninger ofte med forklaringer om særlige personlighedstræk og færdigheder, som er erhvervet gennem uddannelse og kurser. Det gør det mere vanskeligt at skelne mellem personens indre tanker eller følelser og de meddelelser, som menes at komme fra den åndelige verden. Dette problem bringes ofte op i undervisningen på clairvoyance-skoler, hvor kursisterne opmuntres til at arbejde med frie associationer og opfordres til at stole på deres umiddelbare intuitive fornemmelser. Derudover arbejder man med at teste sine evner på forsøgspersoner, som enten kan be- eller afkræfte specifikke udsagn (Bammeskov 2006, Bendiksen 2008). Skønt de forskellige clairvoyance-skoler forbeholder sig ret til at sortere i deres ansøgere og vurdere deres anlæg for klarsyn, medfører den kendsgerning, at det i dag er muligt at uddanne sig til clairvoyant, at den synskes evner ikke nødvendigvis betragtes som noget medfødt eller enestående.

Gjertrud Berlon fra Præstø

En af de første danskere, som tog initiativ til at professionalisere de synskes særlige evner ved at åbne en regulær clairvoyance-

skole var Gjertrud Berlon (1943–2010). Hun var født og opvokset omkring Præstø på Sydsjælland, hvor hun arbejdede som hjemmehjælper. Gennem det meste af livet døjede hun med kronisk sygdom, rygsmerter og migræne, men i 1995 ændrede hendes liv retning, da hun flyttede til København og startede landets første skole i clairvoyance, hvor en række af vore dages fremtrædende clairvoyante har taget deres uddannelse. Hun var tillige en af drivkræfterne bag dannelsen af den danske clairvoyant-forening og har dermed spillet en afgørende rolle i overgangen fra clairvoyance som religiøs til terapeutisk praksis og fra clairvoyance som offentlig optræden til privat rådgivning.

I sine erindringer har Berlon beskrevet sit arbejde med klarsyn gennem åndelige hjælpere, og hvordan hun oplever de åndelige hjælpers tilstedeværelse i en clairvoyance. Ofte er der tale om klarfølelse snarere end klarsyn eller klarhørelse, skriver Berlon med henvisning til en skelnen i den måde, okkulte meddelelser kan sanses på, som ofte benyttes blandt clairvoyante. «Jeg føler en tilstedeværelse ved siden af klienten, og kan så spørge hvem de er, og hvad de vil sige» (Berlon 2001: 181). Berlon skriver videre, at klarfølelsen kan være så stærk, at den også giver et billede af den åndelige guides udseende, som dermed kan beskrives. Andre gange kan selve klarsynet være mere fremtrædende, således at guiden ses lige så tydeligt som klienten. Udover beskrivelsen af den clairvoyantes metoder understreger Berlon forskellen på clairvoyance og psykologisk rådgivning og råder klienter til at overveje deres valg af clairvoyant rådgiver ud fra følgende præmisser:

Hvis den clairvoyante starter med at spørge jer, hvorfor I kommer, så sig tak for nu, og find en anden clairvoyant. Hvis I selv fortæller om jeres problemer,

så er det ikke en clairvoyance, der foregår, men psykologisk rådgivning. Det er også en god ting, hvis det er det, man har bestilt. Det er i orden, hvis den clairvoyante spørger: Kan du genkende det jeg siger? Det er også de eneste spørgsmål, der bør forekomme i en clairvoyance. (Berlon 2001: 179)

Denne skelnen mellem clairvoyant og psykologisk rådgivning, som i øvrigt stemmer overens med de oplysninger, der generelt gives før en sitting, vidner dels om, at begge former for rådgivning tilsyneladende konkurrerer på det samme marked for ydelser, dels om, at de opererer med en omvendt rollefordeling: I den psykologiske rådgivning er det klienten, der taler, mens terapeuten lytter, hvor det i den clairvoyante rådgivning omvendt er rådgiveren, der taler, mens klienten lytter.

Denne situation leder tankerne hen på en klassisk artikel af den franske antropolog Claude Lévi-Strauss, hvori han sammenligner en shamanistisk besværgelsessang benyttet i forbindelse med fødselskomplikationer blandt Cuna-indianerne i Panama med vestlig psykoanalyse. Lévi-Strauss argumenterer for, at formålet i begge tilfælde er at bringe psykologisk undertrykte og fortrængte temaer og konflikter frem i bevidstheden for at muliggøre en løsning af disse. Det sker ikke ved selve bevidstgørelsen eller en viden om dem, men snarere ved en form for følelsesmæssig afreaktion fremprovokeret af shamanen eller analytikeren, der i situationen fungerer som genstand for klientens psykologiske overføring. Når en sådan overføring er etableret, kan klienten lægge ordene i munden på analytikeren ved at tillægge denne sine følelser og intentioner, hvorimod det i den shamanistiske besværgelsessang er shamanen, der taler eller synger på patientens vegne og dermed lægger hende ord i munden, der besvarer

eller stemmer overens med fortolkningen af hendes tilstand. Lévi-Strauss konkluderer således, at den shamanistiske behandling synes at være et nøjagtigt modstykke til den psykoanalytiske behandling, hvor de enkelte elementer så at sige fungerer med modsat fortegn (Lévi-Strauss 1963: 198–199). Denne indsigt er nyttig for at forstå de forandringer syner og varsler har undergået frem mod nutidens professionalisering og individualisering. Hvis vi forbliver i den psykologiske forståelse, kan man således sige, at mens 1800-tallets synske overførte deres bekymringer i form af varsler og profetier til dem i omgivelserne, som gad lytte, så foregår denne overføring nu ofte mellem rådgivere og klienter i mere lukkede terapeutiske rum.

Rådgivere og klienter

Mange af nutidens clairvoyante stiller som nævnt deres særlige evner som medier for okkulte meddelelser til rådighed for andre mennesker ved at tilbyde «sittings», hvor klienten kan blive hjulpet til at håndtere følelsesmæssige problemer, rådgivet om personlig udvikling og få indsigt i, hvad fremtiden har at byde på. Klienten anmodes om at sidde ansigt til ansigt med den clairvoyante og at undgå ben og arme over kors for at få energierne til at flyde lettere (Steffen 2010: 66). Det er muligt for klienten at stille spørgsmål i relation til de meddelelser, der måtte komme, men det understreges også, at man ikke kan forvente klare svar fra den åndelige verden. Dermed afhænger den clairvoyantes fortolkning af de budskaber, der måtte komme, i høj grad af klientens reaktioner og vedkommendes be- eller afkræftende svar på spørgsmålet: *kan du genkende det, jeg siger?*

Den følgende beretning viser, hvordan en særlig fortælling tager form gennem et clairvoyant rådgivningsforløb, og er baseret

på et interview med en 49-årig grafisk tegner og mor til en pige i skolealderen. Da jeg mødte Hanne, som jeg her vil kalde hende, led hun undertiden af angstanfald og havde været plaget af møder med ånder og spøgelse siden barndommen. Hun fortalte, at konflikter i familien og forældrenes skilsmisse, da hun var 10 år, havde gjort hende specielt følsom over for andre menneskers emotionelle tilstande, og at det havde en tendens til at dræne hendes kræfter. Jeg spurgte hende hen mod slutningen af en samtale, om hun stadig var plaget af spøgelse, eller om de var væk nu, og hun svarede:

Nej, altså ikke helt ... Men der er noget andet, jeg ikke har fortalt. Altså, jeg har rigtig meget arbejde, da jeg får min lille pige, jeg er meget træt og føler, at jeg har svært ved at magte det. Min datter lider voldsomt af børneeksem, og min nabo anbefaler mig at se en kiropraktor, som også er clairvoyant. Jeg har også problemer med at amme, jeg har vældig svært ved det, og der kommer ligesom ikke noget ud. Hun [kiropraktoren] siger, at jeg har nogle problemer der omkring halsen og brystet, og hun spørger, om jeg har været misbrugt som barn. Det har jeg aldrig tænkt på, men jeg kan jo ikke rigtig huske noget fra mine første ti år. Jeg får så anbefalet en dame på Sydsjælland – det er vel 7–8 år siden nu – og jeg tager derned. Hun sætter sig foran mig og trækker vejret dybt ind og lukker øjnene. Så siger hun noget med, at jeg jo har alt for meget fart på, og at jeg må passe bedre på mig selv. Og så begynder hun at sige sådan noget med åh nej, og puha og andre lyde. Hun fortæller, at jeg er blevet misbrugt som barn, og hun kommer med en masse ubehagelige detaljer, og siger at der er noget med halsen. Det er meget ubeha-

geligt og alle de der lyde til – det lyder rigtig grimt. Hun siger, at det har stået på fra jeg var tre til otte år, og at det er min far, der har gjort det. Pyh, det satte sig virkelig i mig, og jeg kan jo slet ikke tænke på andet i lang tid efter.

Hanne spørger sin mor, om det med misbruget kan have noget på sig, og moren fortæller, at faren en gang har modtaget en betinget dom for uterlighed over for børn. Det leder til en lang udredningsproces, hvor Hanne blandt andet søger psykiatrisk behandling og hjælp på et kvindecenter, men sagen forbliver uklar, og hun får aldrig et tilfredsstillende svar på spørgsmålet om seksuelt misbrug.

I Vesten har opmærksomheden om seksuelt misbrug af børn været et tilbagevendende tema for offentlig debat og kollektiv frygt gennem de seneste årtier (Hacking 1991), og i Danmark har en række konkrete sager om kommuners og sagsbehandlers svigtende omsorg for udsatte børn givet anledning til skærpet bevågenhed. I Hannes tilfælde bliver mistanken om seksuelt misbrug rejst af en clairvoyant, som uden at overlade meget til fantasien gengiver lyde og bevægelser i en trancelignende tilstand. Med henvisning til Lévi-Strauss' tolkning af shamanens og psykoanalytikerens rolle (Lévi-Strauss 1963: 181) kan vi se den clairvoyante som en slags professionel genstand for afreaktion, idet hun tilsyneladende påtager sig genoplevelsen af den oprindelige situation, som hendes klients lidelse formodes at stamme fra. Hanne reagerer i første omgang med skepsis, men med morens afsløring af farens dom for uterlighed bider mistanken sig fast og bliver genstand for uvished og bekymring i familien mange år fremover.

Kollektiv frygt og individuelle bekymringer

Sagen om Hanne kan ses som et yderpunkt i et felt præget af bekymringer om beskyttelse og overskridelse af personlige grænser, som ofte optræder i clairvoyant rådgivning (Steffen 2013). Det illustreres blandt andet af et meget efterspurgt kursus med titlen «Workshop i Psykisk selvforsvar», som i sin tid blev udbudt på Gjertrud Berlons clairvoyance-skole (Berlon 2001: 177). Behovet for at forsvare sig henviser i denne sammenhæng til en generel følelse blandt klienter i clairvoyant rådgivning, som beskriver, hvordan de overvældes af sociale krav og daglige udfordringer i forsøg på at leve op til stressende arbejdsvilkår og krævende familiesituationer. Problemerne omtales ofte metaforisk som manglende balance i positive og negative «energier», der udveksles i omgangen med andre mennesker, som de følgende eksempler viser.

Katrine er skolelærer i en mellemstor dansk provinsby, hvor hun bor med sin mand og sine tre børn. Hun fortæller, at hun ufrivilligt synes at opsuge tilfældige menneskers følelser og bekymringer, når hun bevæger sig rundt på gaden: «Jeg fungerer jo som sådan en svamp for andres smerte.» Det gør hende angst og deprimeret. Samtidig føler hun sig stresset af sit arbejde. Som en vellidt lærer overvældes hun af børn og deres forældres sociale og følelsesmæssige problemer og behov, som hun ikke kan løse eller leve op til. Under en clairvoyant rådgivning spørger hun, om det vil være en god idé for hende at skifte arbejde, og den clairvoyante svarer uden tøven: «Ja, du giver alt for meget af dig selv og får alt for lidt igen.» Det budskab støtter hende i beslutningen om at skifte jobbet som lærer ud med et som ekspedient i en mindre tøjforretning.

Bente arbejder som kropsterapeut i en klinik i hovedstaden. Hun betegner nogle

af sine klienter som «energi-ædere», der som parasitter suger al kraft ud af hende for at klare deres egne problemer. Derfor må hun hele tiden beskytte sig ved at styrke sin aura med positive energier fra universet. Det sker gennem meditative øvelser, hvor hun forestiller sig, at gyldent lys strømmer ned over kroppen, og i rutinemæssige handlinger, hvor auraen børstes og renses efter hver konsultation.

På lignende måde beskriver en ung studerende, hvordan hun efter sin fars død har følt sig så sårbar, at hun må svøbe sig i en imaginær rød kappe for at beskytte sig mod negative energier, hver gang hun bevæger sig ud. Og en ældre kvinde beretter, at hendes datter bogstaveligt talt børster hele kroppen, inden hun træder ind i sit hjem, for at undgå uforløste sjæle fra den nærliggende kirkegård i at følge med.

Sådanne behov for personlig beskyttelse mod indtrængende og udbytende kræfter, der truer med at overvælde eller endog fortære den enkelte, optræder ofte i beretninger fra clairvoyante og deres klienter. Selve udtryksformen og sprogbrugen med henvisning til udveksling af energier og styrkelse af auraer kommer primært fra de clairvoyante, men spredes og optræder som en mere generel forståelse af personen, som i dette eksempel med Marie, endnu en kropsterapeut og bruger af clairvoyant rådgivning:

Den clairvoyante gjorde mig opmærksom på, at jeg har en meget stærk intuition selv. Det var jeg sådan set godt klar over i forvejen, for jeg bruger den selv, når jeg arbejder med kroppen. [...] De clairvoyante taler om en sundhedsaura, som er sådan et beskyttende lag omkring os, og min datter har det ligesom mig, at vi kan ligesom koble os på andres problemer eller energier, og så kan der komme sådan nogle huller i

auraen. [...] Min partner har det også sådan. Jeg kan nogle gange mærke på ham, at han har for meget empati, hvis han nu har læst i avisen om en eller anden pige, der er blevet mishandlet, så kan han slet ikke sove om natten. Det er en måde at formidle energi på.

Evnen til at rumme andre menneskers sorger og bekymringer anskues således som et tveægget sværd, der på den ene side bidrager til en positiv indlevelse i andres situation, men på den anden side også tærer voldsomt på den empatiskes egne ressourcer. Selve begrebet empati rækker her videre end i den almene forståelse af evnen til sætte sig ind i et andet menneskes tanker og følelser, idet det snarere henviser til en slags ufrivillig sanselig sammensmeltning og følelse af manglende personlig afgrænsning i forhold til omverdenen. Netop disse karaktertræk fremhæves i aktuelle populærvidenskabelige selvhjælpsbøger som definerende for det særligt sensitive menneske.

Særligt sensitive mennesker

Den amerikanske psykolog Elaine Aron beskriver i sin bog om særligt sensitive mennesker, der udkom i USA i 1996, et personlighedstræk, som hun skønner, berører hen mod tyve procent af befolkningen.⁴ Ifølge Arons definition er det særligt sensitive menneske udstyret med et usædvanligt fintfølelse nervesystem, som gør den pågældende i stand til at registrere forhold omkring sig, der ikke bemærkes af andre. Derfor er det særligt sensitive menneske ofte udsat for at blive overstimuleret og risikerer let at føle sig overvældet af sine omgivelser. Aron formulerer det blandt andet således:

Det at have et sensitivt nervesystem er normalt, et i grunden neutralt karakter-

træk. Du har sandsynligvis arvet det. Det forekommer hos 15–20 procent af befolkningen. Det betyder, at du er opmærksom på det vanskeligt definerbare i dine omgivelser, en stor fordel i mange situationer. (Aron 2010: 13)

Et vigtigt budskab i bogen er, at de særlige egenskaber ved personen ikke er problematiske i sig selv, men at de vestlige samfunds indretning udgør en udfordring for de særligt sensitive. Således skriver Aron indledningsvis, at mens følsomhed er højt agtet i mange kulturer, så værdsætter vores egen kultur ikke følsomhed i tilstrækkelig grad, hvilket gør det vanskeligt for de sensitive at finde de rigtige jobs og at blive behandlet med passende respekt i dem. Aron tilføjer, at den større opmærksomhed over for de finere nuancer i omverdenen gør den sensitive person mere intuitiv, så vedkommende opfanger og fornemmer informationer på en delvist ubevidst måde og i den forstand er i besiddelse af det, der populært betegnes som en «sjette sans» (ibid.: 30).

Arons bog udkom på dansk i 2008 og er siden genoptrykt i flere oplag. I kølvandet på bogudgivelsen er fulgt en række aktiviteter i form af foredrag og kurser, flere bøger og en stor opmærksomhed, som tyder på, at bogen rammer et fænomen, der vækker genklang i mange mennesker. Den særlige appel, bogen synes at have haft i forhold til clairvoyante, fremgår især af bogens sidste kapitel, hvor Aron påpeger, at særligt sensitive mennesker også synes at være mere modtagelige over for åndelige og transcendentale oplevelser. Kapitel 10 har titlen «Sjæl og ånd. Hvor den virkelige skat ligger» og indledes med sætningen: «Der er noget ved særligt sensitive, som er mere sjælfuldt og åndeligt» (Aron 2010: 275). Af udvalgte citater fremgår det, at særligt sensitive mennesker blandt meget andet

føler sig tiltrukket og berørt af det transcendent, at mange mediterer, har åndelige og religiøse oplevelser, hører stemmer, taler med Gud og får besøg af engle (ibid.: 277–279). Aron sammenligner dem – omend lidt tøvende – med en slags «præste-klasse», der forsyner samfundet med særlig næring ved at skabe rituelle rum for refleksion, tilbyde intuitive forudsigelser samt tilvejebringe helhed og forbundethed mellem mennesker og deres omgivelser (ibid.: 279–289). Disse kendetegn bekræftes af clairvoyante, som har benyttet Arons selvtest og scoret højt på de personlighedstræk, der beskrives i bogen (Techau 2013: 146).

At beskrivelsen af det særligt sensitive menneske ikke kun appellerer til clairvoyante, blev klart for mig, da jeg en oktoberaften for et par år siden deltog i et fyraftensmøde arrangeret af Dansk Magisterforening under overskriften «Særligt sensitive mennesker» med den danske psykolog Lise August som oplægsholder. Det var 20. gang, Magisterforeningen afholdt dette arrangement for fulde huse. Her kunne man – atter med henvisning til Arons bog – høre, at HSP (akronymet for highly sensitive person) er et nedarvet personlighedstræk, som findes hos ca. 15–20% af befolkningen, der fra naturens hånd har en større modtagelighed for påvirkninger fra omgivelserne i form af sanseindtryk. Forklaringen herpå skal findes i variationer i den neurale bearbejdning af indtryk, og derfor omtales tilstanden også som «sensory processing sensitivity». For de særligt sensitive opleves denne evne ofte som en belastende sårbarhed, der får dem til at føle sig anderledes – og også her blev udtrykket «som en svamp, der suger indtryk til sig» benyttet af oplægsholderen. Det blev understreget, at HSP ikke er en diagnose men en betegnelse, der har håndtering som mål for terapi, og at denne håndtering eksempelvis kan bestå i at

opbygge en særlig beskyttelsesadfærd mod meningsløse stimuli. Og hermed er vi så tilbage ved noget, der ligner temaet for Gjertrud Berlons populære kursus i psykologisk selvforsvar, og ved en personkarakteristik, som ligger tæt på de historiske beskrivelser af eksempelvis Anne Bjerre.

Selve betegnelsen det særligt sensitive menneske, eller akronymet HSP, har tilsyneladende skabt en fælles platform for gensidig identifikation mellem clairvoyante og deres klienter og samtidig ramt en tendens i tiden, som mange – ikke mindst kvinder – kan nikke genkendende til. På den ene side tjener betegnelsen til en normalisering af de clairvoyantes ekstraordinære og undertiden stigmatiserende egenskaber, og på den anden side bidrager betegnelsen til etableringen af et forum, hvor en meget bredere gruppe af mennesker kan udtrykke deres personlige frygt og samtidig en underliggende form for samfundskritik.

Konklusion

At nogle mennesker besidder en særlig evne til at modtage okkulte budskaber eller har en særlig udviklet følsomhed over for «det vanskeligt definerbare» i omgivelserne, som Elaine Aron har formuleret det (2010), har været og er stadig anerkendt i de fleste samfund, herunder også det danske. I den forstand adskiller 1800-tallets synske sig ikke stort fra nutidens clairvoyante. Med henvisning til Victor Turners (1967) blik på sandsigeren som en slags samfundsanalytiker og med Mary Douglas' og Aaron Wildavskys (1982) påmindelse om, at hverdagens trusselsbillede nødvendigvis må være selektivt in mente, kan man sige, at 1800-tallets synske og nutidens clairvoyante hver især udstiller forhold, der af befolkningen mere generelt er blevet opfattet som truende. Men hvor krig og politisk

uro sammen med hverdagens udfordringer for livets opretholdelse afspejle sig i datidens syner og varsler, synes det især at være de indre følelsesmæssige konflikter og individets plads i det sociale fællesskab, der finder vej til nutidens clairvoyante rådgivere.

Formidlingen af de okkulte budskaber har også ændret sig med fremkomsten af clairvoyance-skoler og professionaliseringen af et fagområde, som siden slutningen af 1990'erne i stigende grad er blevet en integreret del af et individualiseret og kommercielt marked for personlig rådgivning. Denne professionalisering og individualisering har medført en betydelig ændring i forholdet mellem formidlere og modtagere af okkulte budskaber: Hvor datidens synske var henvist til de nære omgivers blandede reaktioner på deres udsagn, sætter det intime terapeutiske rum rammerne for nutidens clairvoyante rådgivning og positionerer dermed modtageren som en klient, der selv må påtage sig ansvaret for at forvalte de okkulte budskaber. Således følger markedet for clairvoyant rådgivning den almene udvikling i samfundet i retning af øget fokus på det enkelte individ som centrum for autonome beslutninger.

Med introduktionen af «det særligt sensitive menneske» som fælles reference-ramme er der imidlertid opstået et forum for fælles identifikation og dermed en slags udviskning af grænsen mellem klienter og clairvoyante, der ikke længere og ikke i samme grad fremstår som mennesker, «der er noget mere eller kan noget mere end folk flest» (jf. Alver og Selberg 1992: 62). I denne optik optræder de snarere som en slags lidelsesfæller udi følelsesmæssige og relationelle problemstillinger, og de clairvoyantes særlige evner til at formidle okkulte budskaber kan med betegnelsen HSP reduceres og trivialiseres til et simpelt

personlighedstræk – en tilstand, som deles med 15 til 20 % af befolkningen.

Noter

1. Projektet *Fornuftens grænseflader – nye perspektiver i antropologiske studier af magi, social teknologi og usikkerhed* var støttet af det danske Forskningsråd for Kultur og Kommunikation (bevilling 09-061961) og blev udført i samarbejde med Sidsel Busch, Steffen Jöhncke, Kirsten Marie Raahauge og Tine Tjørnhøj-Thomsen. Jeg vil gerne benytte lejligheden til at takke både Forskningsrådet for bevillingen og mine kolleger for samarbejdet. Også en varm tak til de clairvoyante og deres klienter, som velvilligt delte deres erfaringer med mig.
2. Danielkirken blev opkøbt og indviet som spiritistisk kirke i 1932 af ægteparret Emilie og Alfred Nielsen. I 1982 blev den overtaget af magnetisøren Frank Munkø, som formåede at genoplive interessen for spiritismen blandt andet via sin optræden i programmet «Åndernes magt» på TV2 Zulu i 2000. Munkø døde fire år senere som 63-årig, og kirken blev herefter drevet af hans enke Käte Munkø sammen med en gruppe af frivillige indtil udgangen af 2008, hvor kirken lukkede grundet manglende opbakning og svigtende helbred.
3. Tak til Else Marie Kofoed og kolleger på Dansk Folkemindesamling ved Det Kongelige Bibliotek for generøst at stille studieplads og ekspertise til rådighed og for at danne rammen om et stimulerende, imødekommende og hjælpsomt forskningsmiljø.
4. Det ligger uden for denne artikels rammer at vurdere, hvorvidt HSP er en objektiv tilstand, og om Arons påstande bygger på videnskabelig evidens. Som så mange andre diagnoser og betegnelser for særlige tilstande er HSP omdiskuteret. Der henvises i den sammenhæng til litteratur inden for medicinsk antropologi, tværkulturel psykiatri og den sociale konstruktion af diagnoser (se eksempelvis Scheper-Hughes og Lock 1987, Alberdi et al. 2002 og Hacking 1995).

Litteratur

Adriansen, Inge 2003. *Første verdenskrig i mikroperspektiv – Maria Gørrigsens Åbenbaringer*. Historisk samfund for Als og Sundeved Museet på Sønderborg Slot i samarbejde med Foreningen Danmarks Folkeminder. Fra Als og Sundeved bind 81.

- Alberdi, Francisco, Christian Nørregaard, Marianne Kastrup & Majken Kristensen (red.) 2002. *Transkulturel Psykiatri*. København, Hans Reitzels Forlag.
- Alver, Bente Gullveig og Torunn Selberg 1992. *Det er mer mellom himmel og jord. Folks forståelse av virkeligheten ut fra forestillinger om sykdom og behandling*. Sandvika, Vett & Viten.
- Aron, Elaine N. 2010. *Særligt sensitive mennesker. Hvordan man trives, selv om verden er overvældende*. København: Borgen.
- Bammeskov, Lene 2006. *En undersøgelse af det spirituelle mediums oplevelse af at være i kontakt med ånder*. Speciale ved Institut for Psykologi, Københavns Universitet.
- Bendiksen, Ida Marie Behr 2008. *Et åndehul. En antropologisk analyse af clairvoyantes tro, tolkning og tale*. Speciale-rækken nr. 484. Institut for Antropologi, Københavns Universitet.
- Berlon, Gjertrud 2001. *Mit liv som clairvoyant*. København, SphinX forlag.
- Douglas, Mary & Aron Wildavsky 1982. How Can We Know the Risks We Face? Why Risk Selection Is a Social Process. *Risk Analysis*, vol. 2, nr. 2, s. 49–51.
- Hacking, Ian 1991. The Making and Molding of Child Abuse. *Critical Inquiry*, vol. 17, nr. 2, s. 253–88.
- Hacking, Ian 1995. *Rewriting the Soul. Multiple personality and the sciences of memory*. Princeton, Princeton University Press.
- Hanegraff, Wouter J. 1996. *New Age Religion and Western Culture. Esotericism in the mirror of secular thought*. Leiden, E.J. Brill.
- Hansen, H.P. 1957. *Syner og Varsler. Parapsykologiske fænomener*. København, Rosenkilde og Baggens Forlag.
- Heelas, Paul og Linda Woodhead 2005. *The Spiritual Revolution. Why religion is giving way to spirituality*. Malden: Blackwell Publishing.
- Johannessen, Helle 1994. *Komplekse kroppe. Alternativ behandling i antropologisk perspektiv*. København, Akademisk Forlag.
- Jöhncke, Steffen og Vibeke Steffen 2015. Introduction: Ethnographies on the Limits of Reason. I V. Steffen, S. Jöhncke og K.M. Raahauge (red.). *Between Magic and Rationality: On the Limits of Reason in the Modern World*. København, Museum Tusculanum Press, s. 9–39.
- Kragh, Jesper 2003. Overtro og trolddom. Selskabet for psykisk forskning 1905–1930. *Fortid og Nutid*, vol. 3, s. 163–185.
- Koudal, Jens Henrik 2004. *Folkeminder og dagliglivets kultur. Indføring i Dansk Folkemindesamlings arkiv*. København, C.A. Reitzel.
- Lehmann, Alfred 1968. *Overtro og trolddom*. København, Thaning og Appel.
- Lévi-Strauss, Claude 1963. The Effectiveness of Symbols. I *Structural Anthropology*. New York, Basic Books, s. 186–205.
- Lindquist, Galina 2007. Beyond Meaning: Globalization and the Icons of Power. *Anthropology and Medicine*, vol. 14, nr. 3, s. 307–320.
- Mylius-Erichsen, L. 1912. Et strandfoged-hjem. I *Fra Klit og Hav*, Udvalgte fortællinger. København og Kristiania, Gyldendalske boghandel, Nordisk forlag s. 222–237.
- Nielsen, Einer 1983. *Mennesker og ånder. Et tilbageblik*. Viby Sjælland, Strube.
- Rud, Helene 1945. *Jomfru Fanny*. København, H. Hagerup.
- Rørbye, Birgitte 1976. *Kløge folk og skidt-folk. Kvaksalveriets epoke i Danmark*. København, Politikens Forlag.

- Scheper-Hughes, Nancy og Margaret Lock 1987. The Mindful Body: A Prolegomenon to Future Work in Medical Anthropology. *Medical Anthropology Quarterly*, vol. 1, nr. 1, s. 6–41.
- Skultans, Vieda 1974. *Intimacy and ritual. A study of spiritualism, mediums and groups*. London and Boston, Routledge & Kegan Paul.
- Steffen, Vibeke 2010. Til konsultation hos ånderne. Om klarsyn, energier og magi i Danmark. *Tidsskriftet Antropologi* nr. 61, s. 59–78.
- Steffen, Vibeke 2013. Crisis as Deferred Closure – Clairvoyant Counselling in Contemporary Danish Society. *Anthropology and Medicine*, vol. 20, nr. 2, s. 190–202.
- Techau, Marzcia 2013. *Når ånderne banker på. Mit liv blandt engle og ånder*. København, Rosinante.
- Thomsen, Marie 1945. *Jomfru Fanny*. Haderslev, Carl Nielsens Boghandel.
- Turner, Victor 1967. *The Forest of Symbols. Aspects of Ndembu Ritual*. Ithaca, Cornell University Press.